

Afb. 2. Lars von Trier, *Melancholia*, 2011. Still.

Bespreking bijzondere werken uit de afgelopen 20 jaar: Film

Tij

A
e

—

Ge

Te
lar
pr
ch
er
ac
ni
ve
bc
hc
ee
va
va
da

he
ur
va
in
hu
Be
hu
in
Kr
vo
ve
ko
De
ge
ov
La
on
Ja
mi
ste

Von Triers temporele kleurklank

Patricia Pisters

cinematografische mijlpalen van de afgelopen twintig jaar

Lars von Trier groeide op met de gedachte dat hij de zoon van Ulf Trier, een joodse communist, was. Totdat zijn moeder op haar sterfbed bekende dat hij voortkwam uit een affaire met haar werkgever, Fritz Michael Hartmann, van Duitse afkomst. In 1991 verwerkt Von Trier deze autobiografische schok in zijn film *Europa*. Twintig jaar later, in 2011 bij de première in Cannes van zijn laatste film *Melancholia*, waarin hij uitdrukking geeft aan een andere persoonlijk ervaring (een diepe depressie), komt Von Trier terug op zijn fantasmatische Joods-Duitse wortels. In een roemruchte persconferentie bekenent hij Hitler (althans een beetje) te begrijpen en praat hij zich tot persona non grata. Ondanks Von Triers controversiële status zou ik toch deze twee films willen noemen als belangrijkste cinematografische mijlpalen van de afgelopen twintig jaar. Niet alleen omdat Von Trier als enfant terrible van de Europese Art cinema in de tussenliggende jaren een indrukwekkend oeuvre heeft opgebouwd met films als *Breaking the Waves* (1996), *Dogville* (2003) en *Anti-Christ* (2009). En ook niet zozeer omdat hij midden jaren negentig een nieuwe impuls gaf aan de onafhankelijke cinema met de provocerende proclamatie van het Dogme 95 manifest waarin hij

pleit voor een low-tech *Youtube*-esthetiek avant-la-lettre. *Europa* en *Melancholia* zijn ook interessant vanwege hun verschillende kleuring van tijd.

Lars Von Trier als enfant terrible

In *Europa* volgen we letterlijk het spoor terug. Aan het begin van de film brengt de stem van Max von Sydow in voice-over het hoofdpersonage, Leopold Kessler, samen met de toeschouwer in tien tellen 'onder hypnose.' Via een spoorlijn denderen we terug naar Duitsland in 1945, vlak na het einde van de oorlog. Gedurende de film keert regelmatig de voice-over terug om ons in telkens diepere lagen van het verleden te brengen. Het verleden is als het ware de grondtoon van de film. Dit komt op verschillende niveaus tot uitdrukking. Uiteraard maken de oorlog, het nazisme en de Jodenvervolgung deel uit van het collectieve verleden. Von Triers eigen fantasmatische verhouding hiertoe wordt expliciet wanneer hij zelf in de film verschijnt in een korte cameo, waarin hij als joodse man de Duitse directeur van spoorwegmaatschappij Zentropa, genaamd Hartmann, als zijn 'vriend' benoemt. Cinematografisch brengt *Europa* de klassieke film noir in herinnering, zowel door de jaren veertig setting als door de prominente rol van een femme fatale. *Melancholia* daarentegen opent met beelden uit de toekomst: onder de muziek van Wagner's prelude op Tristan en Isolde zien we in slow motion beelden die later in de film te zien zullen zijn, waardoor we weten wat er

gaat gebeuren, of daar in ieder geval al speculatieve beelden van hebben in ons hoofd. De 'grondtoon' in deze film is de toekomst in meest apocalyptische vorm: de botsing van de planeet *Melancholia* op de aarde. De film is een uitdrukking van puur affect, depressie en angst. En het is de toekomst van waaruit wordt verteld, het is een idee van de toekomst die de handelingen kleurt. Hoe eigenzinnig en persoonlijk Von Triers films ook zijn, met deze overgang van verleden naar toekomst staan *Europa* en *Melancholia* ook voor een veel bredere verschui-

ving in temporele kleurklank in cinema waarin de toekomst (en de verschillende mogelijke varianten daarvan) een steeds grotere rol is gaan spelen in de afgelopen twee decennia. [S]

Biografie: Patricia Pisters is hoogleraar Filmwetenschap en voorzitter van de afdeling Mediastudies aan de Universiteit van Amsterdam. Recentelijk verscheen haar boek The Neuro-Image (Stanford University Press, 2012). www.patriciapisters.com

Abb. 1. Lars von Trier, *Europa*, 1991. Still.